

ВІСНИК **КОНСТИТУЦІЙНОГО** **СУДУ УКРАЇНИ**

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване

19 лютого 1997 року

Свідоцтво

про державну реєстрацію
Серія KB № 2444

Виходить

шість разів на рік

Засновник:

Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ,
вул. Жилянська, 14

3–4 / 2025

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Олександр Петришин — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (*голова редакційної ради*);

Оксана Гришук — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор (*заступник голови редакційної ради*);

Юрій Барабаш — проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, голова Науково-консультативної ради Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Віктор Бесчастний — керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор;

Тома Бірмонтієне — професор Університету імені Миколаса Ромеріса, суддя Конституційного Суду Литовської Республіки (2005–2014), доктор права;

Віктор Городовенко — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Мірослав Гранат — професор Університету кардинала Стефана Вишинського у Варшаві, суддя Конституційного Трибуналу Республіки Польща (2007–2016), доктор права;

Віктор Колісник — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Михайло Костицький — суддя Конституційного Суду України у відставці, професор кафедри теорії, історії та філософії Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Василь Лемак — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

Сергій Різник — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доцент;

Олександр Скрипнюк — директор Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Ольга Совгиря — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор;

Володимир Тихий — суддя Конституційного Суду України у відставці, радник президії НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Богдан Футей — суддя Федерального суду претензій США, доктор права, професор;

Віктор Шишкін — суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, доцент.

У НОМЕРІ

Указ Президента України «Про призначення О. Водяннікова суддею Конституційного Суду України» від 27 червня 2025 року № 438/2025

..... 7

Біографія Водяннікова Олександра Юрійовича

..... 8

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Коваль Наталії Юріївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини першої статті 174 Кримінального процесуального кодексу України від 12 березня 2025 року № 25-1(II)/2025

..... 9

Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Качуровського Віталія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису частини першої статті 15 Закону України «Про звернення громадян» від 12 березня 2025 року № 26-3(II)/2025

..... 12

Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Гаврилюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 22 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 12 березня 2025 року № 27-3(II)/2025

..... 16

Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Бригинця Миколи Васильовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу першого пункту 1, абзацу першого пункту 9 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011–XII у редакції Закону України «Про внесення змін до статті 12 Закону України „Про соціальний і правовий захист військовослужбов-

Кодексу адміністративного судочинства України від 11 червня 2025 року
№ 43-3(II)/2025

..... 58

Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю «ІНКОМТЕХ-ПРОЕКТ» щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого припису пункту 2 частини третьої статті 287 Господарського процесуального кодексу України від 11 червня 2025 року № 44-3(II)/2025

..... 61

Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Мудрицької Катерини Олексіївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів частини першої статті 7, частини першої статті 45 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», статті 25 Закону України «Про запобігання корупції» від 24 червня 2025 року № 46-3(II)/2025

..... 64

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Ольга СОВГИРЯ. Остаточність судового рішення як умова прийнятності конституційної скарги: тлумачення крізь призму принципу «in dubio pro homine»

..... 68

КОНФЕРЕНЦІЇ, СИМПОЗІУМИ, СЕМІНАРИ

Галина ЮРОВСЬКА. Роль Конституційного Суду України у забезпеченні стійкості демократичних процесів під час дії воєнного стану

..... 77

КОНКУРС НА КРАЩУ НАУКОВУ СТАТТЮ, ПОВ'ЯЗАНУ ІЗ ЗАХИСТОМ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ

Ганна АДАМЧУК. Захист цифрових прав в Україні: роль і перспективи диджитал омбудсмена

..... 81

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Березень — червень 2025 року

..... 90

Реферативний огляд публікацій із конституційного права за 2025 рік

..... 97

КОНКУРС НА КРАЩУ НАУКОВУ СТАТТЮ, ПОВ'ЯЗАНУ ІЗ ЗАХИСТОМ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ

Захист цифрових прав в Україні: роль і перспективи диджитал омбудсмана¹

Ганна АДАМЧУК

викладач кафедри судової медицини та права
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

У статті досліджено необхідність створення інституту диджитал омбудсмана в Україні як спеціалізованого органу захисту цифрових прав громадян. Визначено актуальність, функціональні повноваження, організаційну структуру та принципи діяльності диджитал омбудсмана на основі аналізу міжнародного досвіду (Канада, Естонія, Велика Британія, Фінляндія, Німеччина). Запропоновано модель діяльності диджитал омбудсмана, що визначає моніторингові функції, своєчасне правове реагування, консультативну й освітню діяльність та його незалежне функціонування як самостійного механізму захисту цифрових прав громадян України.

У зв'язку зі стрімким розвитком цифровізації в Україні виникають нові виклики щодо забезпечення прав громадян у цифровому середовищі. З огляду на неефективність наявних механізмів такого правового захисту існує нагальна потреба створення модернізованого органу — диджитал омбудсмана.

Метою статті є обґрунтування запровадження інституту диджитал омбудсмана в Україні як ефективного механізму захисту цифрових прав громадян, аналіз відповідного міжнародного досвіду, розроблення пропозицій щодо правової та організаційної діяльності інституту диджитал омбудсмана.

У XXI столітті цифрові технології стали невідокремною частиною суспільного життя, впливаючи на всі його сфери — від освіти й економіки до політики й право-захисту. Разом із цифровізацією з'явився й новий вимір прав людини — цифрові права, що охоплюють свободу слова в інтернеті, захист персональних даних, право на конфіденційність онлайн-комунікації тощо.

Із позитивними змінами технологічний прогрес створює й нові виклики для держави. Права людини в онлайн-просторі зазнають порушень — від незаконного збору даних до цензури та кібератак, тому потребують ефективних механізмів захисту. Сучасні виклики вимагають не лише адаптації законодавства, а й реформування державних інституцій для забезпечення оперативного реагування на порушення цифрових прав.

Конституція України гарантує основні права, які мають цифровий вимір, зокрема у статті 31 — право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; статті 32 — право на захист персональних даних і заборону зби-

¹ Статтю опубліковано на правах переможця конкурсу на кращу наукову статтю, пов'язану із захистом прав і свобод людини і громадянина. Конкурс проводив Конституційний Суд України за сприяння Видавничого дому «Юридика».

рання інформації про особу без її згоди; статті 34 — право на свободу думки, слова та вільного збирання, зберігання, використання та поширення інформації¹.

Захист цифрових прав в Україні забезпечують такі інституції:

- Конституційний Суд України, який розглядає справи щодо конституційності законодавства у сфері інформаційних прав²;
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який контролює дотримання законів про персональні дані та доступ до публічної інформації;
- Кіберполіція України, яка розслідує кіберзлочини та порушення в цифровому просторі.

Проте наведені механізми захисту не завжди ефективні, оскільки специфіка цифрових прав вимагає оперативного реагування.

З огляду на викладене існує потреба у спеціальному правозахисному механізмі, який зосереджуватиметься лише на питаннях цифрових прав та оперативно реагуватиме на їх порушення. Одним із таких інститутів може стати диджитал омбудсман — спеціалізований орган, що контролюватиме дотримання цифрових прав громадян, розглядатиме відповідні звернення та взаємодіятиме з державними й міжнародними структурами у сфері цифрової безпеки, реалізуватиме заходи щодо формування обізнаності населення у сфері захисту цифрових прав і небезпек, пов'язаних із їх порушеннями. Розглянемо детальніше концепцію диджитал омбудсмана, його повноваження, відмінності від класичної моделі омбудсмана та перспективи запровадження цього інституту в Україні.

Інститут омбудсмана в Україні (тобто Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини) було запроваджено в контексті розвитку демократичних процесів та інтеграції в європейське правове поле. Створення інституту омбудсмана в Україні розпочалося в 1990-х роках, після здобуття незалежності держави та набуття чинності Конституцією України. Тоді в Україні формувалися демократичні інститути, і для забезпечення прав і свобод громадян необхідно було створити незалежний орган, який контролюватиме діяльність органів влади та сприятиме захисту прав людини.

Ідею запровадження посади омбудсмана в Україні відображено в Конституції України 1996 року, у якій проголошено принцип захисту прав людини та громадянина, що стало основою для подальших змін у правовій системі. Однак лише в 2001 році в Україні було офіційно створено інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» 1997 року³ омбудсман має незалежний статус і розглядає звернення громадян щодо порушення їхніх прав державними органами. У перші роки діяльності омбудсман здебільшого розглядав питання захисту прав людини у сферах забезпечення права на отримання інформації, захисту прав осіб, позбавлених волі, захисту

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

² Наприклад, Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11>; Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.

³ Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.

прав споживачів послуг. Згодом посилювалася правова свідомість населення, кількість звернень до омбудсмана збільшувалася і, відповідно, розширювалися функції Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Із 2006 року, у зв'язку з розвитком технологій, омбудсман почав здійснювати нагляд за дотриманням прав людини в цифровій сфері, зокрема щодо захисту персональних даних та доступу до інформації. Проте нині традиційні механізми правозахисту виявляються недостатньо гнучкими для реагування на нові загрози, що зумовлює необхідність створення окремого інституту, здатного оперативно реагувати на порушення цифрових прав.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не лише виконує важливу роль у сфері контролю за дотриманням прав людини, а й є довіреною стороною між громадянами та органами державної влади. Однак стрімкий розвиток цифрових технологій породжує нові виклики, на які традиційні механізми правозахисту не завжди здатні ефективно й оперативно реагувати.

В Україні спостерігається розвиток кіберзлочинності, що є результатом швидкого прогресу цифрових технологій та збільшення кількості користувачів інтернету. За офіційними даними правоохоронних органів, в Україні постійно зростає кількість кіберзлочинів, як-от крадіжки персональних даних, шахрайство, фішинг (вид шахрайства, коли зловмисники обманом намагаються отримати конфіденційну інформацію від інтернет-користувачів), а також хакерські атаки на державні установи та бізнес. Більшість злочинців використовують анонімність у мережі, і саме цей аспект ускладнює, а іноді й унеможлиблює їх виявлення та покарання. Відсутність модернізованого цифрового захисту призводить до збільшення кількості постраждалих осіб і втрат у фінансовому секторі, а також загрожує національній безпеці. Боротьба з цими викликами потребує не лише вдосконалення технічного захисту, а й створення спеціалізованого механізму правозахисту в цифровому середовищі.

Отже, для ефективного реагування на новітні виклики у сфері захисту цифрових прав вважаємо за необхідне створити спеціалізований орган — диджитал омбудсман.

Запровадження інституту диджитал омбудсмана в Україні передбачає чітке визначення функцій і механізмів його роботи, які сприятимуть ефективному і своєчасному захисту цифрових прав громадян.

Основні повноваження диджитал омбудсмана мають охоплювати такі напрями діяльності:

1. Розгляд скарг громадян щодо порушення цифрових прав (приймання та аналіз звернень фізичних і юридичних осіб щодо випадків порушення цифрових прав; надання роз'яснень щодо правових механізмів захисту; перенаправлення справ до відповідних органів та моніторинг їх розгляду).

2. Моніторинг і превентивні заходи (виявлення системних проблем у сфері цифрових прав; аналіз відповідності законодавства України міжнародним стандартам; підготовки звітів і рекомендацій для державних органів щодо необхідних змін у правовому регулюванні цифрових прав).

3. Сприяння взаємодії між суб'єктами та консультативна діяльність (забезпечення комунікаційної взаємодії між громадянами та органами виконавчої влади; взаємодія з органами державної влади, громадськими організаціями та міжнародними інституціями у сфері цифрових прав; ініціювання розгляду справ щодо порушень цифрових прав у судах та міжнародних структурах).

4. Інформування та просвітницька діяльність у сфері цифрової грамотності (організація освітніх програм і кампаній щодо цифрової безпеки та прав користувачів; про-

ведення консультацій і публічних обговорень із громадськістю щодо цифрових прав; публічно-освітня робота з громадянами).

5. Захист прав користувачів у взаємодії з технологічними компаніями (аналіз політик соціальних мереж і цифрових платформ щодо дотримання цифрових прав громадян; розроблення вимог до платформ щодо прозорості алгоритмів і політик модерації контенту; розгляд звернень щодо блокування, видалення контенту або обмеження доступу до інформації в інтернеті).

6. Боротьба з дезінформацією та цифровими загрозами (розроблення механізмів протидії дезінформації та фейковим новинам; взаємодія з фактчекінговими організаціями та медіа для перевіряння достовірності інформації; ініціювання законодавчих змін для протидії маніпулятивним технологіям у цифровому середовищі).

7. Забезпечення незалежності й ефективності роботи (наділення диджитал омбудсмена статусом незалежної інституції, що гарантуватиме його неупередженість та автономність; визначення чітких процедур підзвітності перед громадськістю та парламентом; забезпечення фінансування і технічної підтримки діяльності омбудсмана).

Для ефективного виконання своїх функцій диджитал омбудсман повинен мати низку дієвих механізмів впливу, що забезпечать оперативний захист цифрових прав громадян та реагування на їх порушення. Такими механізмами можуть бути:

- наглядово-контрольні: проведення перевірок дотримання законодавства у сфері цифрових прав державними органами, приватними компаніями та платформами; вимога надання інформації від державних установ та приватних компаній щодо їхньої політики захисту цифрових прав; аналіз політики платформ соціальних мереж щодо цензури, збору даних та інших питань, що стосуються цифрових прав громадян;
- рекомендаційні: напрацювання офіційних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у сфері цифрових прав; надання висновків щодо проєктів нормативних актів, які стосуються цифрових прав та їх захисту; розроблення нормативних актів із урахуванням найкращих практик для приватних компаній, державних установ та користувачів у сфері цифрових прав;
- посередництво та медіація: посередництво у врегулюванні конфліктів між громадянами та компаніями, що надають цифрові послуги (соціальні мережі, інтернет-провайдери, фінансові сервіси тощо); взаємодія з органами державної влади та правоохоронними структурами задля сприяння розслідуванню порушень цифрових прав; ініціювання переговорів із міжнародними організаціями щодо посилення захисту цифрових прав в Україні;
- юридичний вплив: виголошення попереджень про порушення цифрових прав державним органам, компаніям та онлайн-платформам; ініціювання розгляду питань щодо блокування або обмеження діяльності суб'єктів, які систематично порушують цифрові права; вимоги щодо внесення змін у політику цифрових сервісів, якщо їхня діяльність порушує цифрові права громадян; подання адміністративних позовів до суду щодо порушень цифрових прав громадян; звернення до правоохоронних органів із вимогою розслідування випадків порушень цифрових прав; оскарження рішень державних органів, які порушують цифрові права громадян;
- комунікаційний і громадський вплив: публічне висвітлення випадків порушення цифрових прав і заклики до їх усунення; проведення інформаційних кампаній щодо цифрової безпеки та прав громадян в онлайн-просторі; залучення

громадянського суспільства до моніторингу цифрових прав і захисту постраждалих осіб.

Ефективність роботи диджитал омбудсмана залежатиме від його незалежності. Для цього необхідно запровадити комплекс гарантій, що унеможливлять політичний чи корпоративний вплив на його діяльність. Основними механізмами забезпечення незалежності диджитал омбудсмана можуть бути:

- правовий статус і гарантії незалежності (закріплення незалежності диджитал омбудсмана на законодавчому рівні; пряма підзвітність парламентові або спеціальній наглядовій раді, а не виконавчій владі; закріплення процедури призначення, яка унеможливилює одноосібне рішення будь-якого державного органу);
- призначення та строк повноважень [відбір кандидата на посаду диджитал омбудсмана через відкритий конкурс із залученням незалежних експертів і громадянського суспільства; встановлення чіткого строку повноважень (наприклад, 5–7 років) без можливості необґрунтованого звільнення; законодавче обмеження на повторне призначення для уникнення політичного тиску];
- фінансова автономія (забезпечення фінансування диджитал омбудсмана через спеціальний фонд, закріплений у державному бюджеті, та захисту від довільного скорочення фінансування; можливість залучення міжнародної фінансової підтримки від правозахисних організацій і партнерських держав; контроль витрат незалежним аудиторським органом для уникнення корупційних ризиків);
- захист від політичного впливу [заборона для диджитал омбудсмана обіймати політичні посади до і після завершення терміну повноважень; встановлення чіткої процедури звільнення лише у виняткових випадках (наприклад, через визнану судом недоброчесність чи неспроможність виконувати обов'язки); гарантії недоторканності для захисту від необґрунтованого переслідування за виконання своїх функцій];
- функціональна автономія (самостійне формування команди та кадрової політики без втручання з боку уряду чи бізнесу; право на самостійне ініціювання перевірок, розслідувань та надання рекомендацій без необхідності погодження з іншими державними органами; забезпечення доступу до всіх необхідних даних та інформації в межах компетенції);
- громадський контроль і прозорість (регулярне оприлюднення звітів про діяльність диджитал омбудсмана, зокрема інформації про розгляд звернень та ухвалені рішення; створення дорадчої ради за участі громадських організацій, правозахисників та експертів для обговорення ключових питань у сфері цифрових прав; запровадження механізму оскарження дій омбудсмана у випадку його неналежної діяльності).

Однією з основних функцій диджитал омбудсмана буде приймання і розгляд скарг та звернень громадян щодо порушення їхніх цифрових прав. Громадяни зможуть подавати звернення до диджитал омбудсмана через офіційний вебсайт або спеціальні мобільні додатки («Дія»), що забезпечить доступність. Вебсайт та додатки надаватимуть можливість особі не тільки подати скаргу, а й отримати консультацію з правових питань, загалом ознайомитися з діяльністю омбудсмана та цифрового омбудсмана, а також відстежити процес розгляду свого звернення та отримати рішення. Крім того, важливим аспектом для будь-якої гілки омбудсмана є створення типових інструкцій щодо дій громадян у випадках, коли відбувається порушення їхніх прав.

Сьогодні існують різні форми подання звернень, зокрема поштою або через інші доступні засоби зв'язку. У будь-якому випадку отримання скарги диджитал омбудсман зобов'язаний провести її попередній аналіз і визначити правовий характер порушення. У разі виявлення порушення омбудсман може вжити низку заходів — направлення рекомендацій органам державної влади, організація консультацій для громадян, а також забезпечення правового захисту через відповідні судові чи адміністративні процедури. За необхідності диджитал омбудсман може звернутися до відповідних компетентних органів із вимогою вжити заходів щодо усунення порушень прав користувачів у цифровому середовищі.

Диджитал омбудсман матиме право надсилати запити органам державної влади та іншим відповідальним структурам для отримання інформації або вимоги щодо усунення порушень. Водночас він матиме право моніторити їхні дії та впливати на процеси, пов'язані із захистом цифрових прав, надаючи рекомендації та пропозиції для вдосконалення законодавства. З огляду на глобальну природу проблематики диджитал омбудсман взаємодіятиме з міжнародними правозахисними організаціями та іншими органами, діяльність яких стосується цифрових прав. Окрім взаємної підтримки, це дасть змогу впливати на вдосконалення міжнародних норм і стандартів.

Для забезпечення ефективності роботи та оперативного реагування на порушення цифрових прав диджитал омбудсман повинен бути незалежною та автономною інституцією з чітко визначеними повноваженнями і правами. Це не лише сприятиме своєчасному захисту прав громадян, а й створить необхідні умови для системного вирішення проблем у сфері цифрової безпеки. Механізм роботи диджитал омбудсмана повинен базуватися на принципах доступності, прозорості та оперативності, а взаємодія з органами державної влади та міжнародними інституціями дасть змогу цьому органу ефективно виконувати свої функції.

Міжнародний досвід показує, що диджитал омбудсман є ефективним інструментом для захисту цифрових прав. Сьогодні декілька країн мають схожі інституції або спеціалізовані органи, які працюють із питаннями захисту прав громадян у цифровому середовищі. Досвід Естонії, Канади, Великої Британії, Фінляндії і Німеччини у створенні та функціонуванні інституту омбудсмана для захисту цифрових прав може бути корисним для України.

В Естонії успішно функціонує система електронних послуг і цифрових прав, зокрема через е-уряд та інструменти для забезпечення конфіденційності особистих даних. Механізми швидкого реагування на порушення прав користувачів у цифровому середовищі та прозорість процесів є важливими аспектами естонської практики. Естонія створила модель, де омбудсман, або «цифровий омбудсман», бере на себе частину функцій із моніторингу та захисту прав у цифровому середовищі. В цій країні не існує окремого органу з офіційним статусом цифрового омбудсмана, однак його обов'язки частково виконують Інспекція захисту даних і Центр електронного урядування, який здійснює координацію та моніторинг ефективності впровадження електронних послуг, а також надає рекомендації щодо покращення цифрових інструментів.

Канада може запропонувати розвинутий механізм захисту цифрових прав на основі конфіденційності та захисту даних, що охоплює не лише юридичні інструменти, а й системи медіації, які дають змогу вирішувати спори без необхідності в судовому процесі. Канадський омбудсман з питань захисту персональних даних (*Office of the Privacy Commissioner*) відіграє ключову роль у забезпеченні прав громадян на конфіденційність та захисту їх персональних даних у цифровому середовищі. Цей орган моніторить політики щодо захисту приватності, розслідує скарги громадян, які

стосуються порушення їхніх прав на конфіденційність, розробляє рекомендації щодо вдосконалення практик захисту даних. Канада також впровадила законодавство, яке регулює оброблення персональних даних приватними компаніями, а також визначає права громадян щодо їх даних. Омбудсман активно співпрацює з міжнародними організаціями, інтегруючи найкращі практики глобального захисту цифрових прав. Досвід Канади може бути корисним для України, оскільки він демонструє важливість наявності незалежного органу, який спеціалізується на захисті цифрових прав та розглядає відповідні скарги громадян.

Однією з найбільш відомих моделей є система цифрових омбудсманів країн Європейського Союзу та скандинавських країн.

Велика Британія має вагомий досвід діяльності спеціалізованих омбудсманів, зокрема в галузі захисту прав споживачів і технологічних інновацій, який може бути корисним для України в аспекті створення незалежного органу для вирішення конфліктів між користувачами і технологічними компаніями. Наприклад, тут існує інформаційний омбудсман (*Information Commissioner*), який контролює дотримання законів про захист персональних даних. Цей орган має повноваження накладати штрафи на компанії, які порушують закони про конфіденційність і приватність. Велика Британія також розробила модель цифрового омбудсмана для взаємодії з користувачами онлайн-платформ і цифрових сервісів.

Фінляндія ж відома розвитком цифрових прав та інтеграцією омбудсмана в рамках більш широкої політики прозорості та підзвітності уряду у сфері цифрових технологій. У Фінляндії існує Національний цифровий омбудсман, який виконує функції моніторингу дотримання прав громадян у цифровому середовищі, захисту прав споживачів цифрових послуг та бере участь у розробленні політики цифрової безпеки на рівні Європейського Союзу. Однією з основних функцій цієї інституції є просування політики цифрової грамотності та проведення кампаній, що дають змогу користувачам ставати обізнанішими щодо своїх прав і способів їх захисту.

Німеччина також має цифрового омбудсмана¹, який бере участь у захисті приватності громадян та боротьбі з дезінформацією в цифровому середовищі. Німецький цифровий омбудсман має право взаємодіяти з органами Європейського Союзу та іншими міжнародними організаціями для забезпечення високих стандартів у сфері цифрових прав. Німеччина має вагомий досвід упровадження жорстких правил захисту персональних даних і забезпечення цифрових прав через правову базу, яка може стати основою для адаптації в Україні. Комбінація цих інструментів, зокрема незалежних органів, механізмів реагування на порушення, правових інструментів та медіації, могла б стати ключовою для створення ефективного диджитал омбудсмана в Україні.

У виборі моделі цифрового омбудсмана, яку може бути запроваджено в Україні, можна взяти до уваги досвід країн Європейського Союзу, зокрема Німеччини, Великої Британії та Фінляндії. Основними аспектами майбутньої моделі є незалежність органу, його чітка взаємодія з міжнародними правозахисними інституціями та органами державної влади, а також здатність оперативно реагувати на порушення цифрових прав, особливо в умовах швидко змінюваних цифрових технологій.

З огляду на міжнародний досвід запровадження інституту диджитал омбудсмана в Україні є необхідним кроком для забезпечення ефективного, оперативного та модернізованого захисту цифрових прав громадян. Однак для успішної реалізації інституту диджитал омбудсмана необхідно вирішити низку юридичних та організаційних пи-

¹ Федеральний комісар із захисту даних та свободи інформації Німеччини (BfDI). URL: https://www.bfdi.bund.de/DE/Home/home_node.html.

тань. Одним із основних завдань є розроблення та внесення відповідних змін у законодавство України. Для ефективного функціонування диджитал омбудсмана необхідно створити правову основу, яка регулюватиме його повноваження, функції та механізми взаємодії з іншими державними органами. Законодавчі акти мають бути адаптовані до міжнародних стандартів захисту цифрових прав, зокрема до положень GDPR (Загальний регламент захисту даних) та інших міжнародних угод у цій сфері. Важливо напрацювати законодавчу базу, що регулюватиме права громадян на доступ до своїх даних, а також встановлюватиме процедури подання скарг і механізми розслідування порушень цифрових прав.

Крім того, варто розглянути питання фінансування омбудсмана, його організаційну структуру та кадровий склад. Необхідно визначити, хто відповідатиме за управління органом (державна структура, незалежна організація чи змішаний формат). Команду потрібно створити із професіоналів, які володіють необхідними знаннями в галузі захисту цифрових прав, інформаційної безпеки та права. Важливою є інфраструктура для обробки звернень громадян та комунікації з державними органами, приватними компаніями та міжнародними організаціями.

Одним із основних викликів є забезпечення незалежності та нейтральності диджитал омбудсмана. За таких умов він зможе безперешкодно виконувати свої функції без зовнішнього тиску. Крім того, можуть виникнути проблеми з правами на доступ до даних у рамках реалізації прав громадян. Важливим є також питання безпеки системи обробки даних та захисту від кібератак, адже диджитал омбудсман працюватиме з чутливою інформацією. Потенційні ризики можуть бути пов'язані з недостатнім фінансуванням органу, що ускладнить виконання ним функцій, а також із недовірою громадян до інституту.

Запровадження інституту диджитал омбудсмана створить незалежний механізм для розгляду скарг про порушення приватності, кібурбулінг, захисту персональних даних та інших цифрових прав. Ефективна діяльність цього органу, що залежатиме також від підтримки з боку громадськості та державних інституцій, суттєво підвищить рівень захисту цифрових прав громадян в Україні. Диджитал омбудсман зможе не лише реагувати на індивідуальні порушення, а й здійснювати превентивну діяльність, сприяючи вдосконаленню законодавства та політики у сфері цифрових прав.

Висновки. Захист цифрових прав громадян є актуальною та невідокремною частиною забезпечення прав і свобод людини в умовах стрімкого розвитку технологій. Створення інституту диджитал омбудсмана для захисту цифрових прав в Україні є надважливим кроком у напрямі вдосконалення правового механізму захисту прав громадян у цифровому середовищі. Діяльність диджитал омбудсмана повинна охоплювати не лише розгляд звернень і скарг, а й оперативне реагування на порушення цифрових прав, надання консультацій, а також взаємодію з органами державної влади та міжнародними правозахисними інституціями.

Міжнародний досвід, зокрема країн Європейського Союзу, демонструє, що інститут омбудсмана є ефективним інструментом забезпечення цифрових прав, що дає змогу не лише реагувати на порушення, а й сприяти розвитку законодавства в сфері захисту цифрових прав і створенню належних умов для безпеки і приватності користувачів в онлайн-середовищі.

З огляду на досвід таких країн, як Канада, Велика Британія, Фінляндія, Німеччина та Естонія, в Україні доцільно створити незалежний орган, який виконуватиме функції цифрового омбудсмана, матиме чітко визначені повноваження, можливість оперативного реагувати на порушення, а також взаємодіятиме з державними органами та між-

народними організаціями задля застосування найуспішніших моделей забезпечення цифрових прав.

Для повноцінного запуску та функціонування вказаного проєкту необхідно внести зміни до законодавства, створити правову основу для функціонування цифрового омбудсмена, а також вирішити організаційні питання, зокрема щодо його фінансування та кадрового забезпечення. Гарантування незалежності цього органу впливатиме на рівень захисту персональних даних та ефективність роботи диджитал омбудсмена.

З огляду на викладене запровадження інституту диджитал омбудсмена в Україні є необхідним кроком до покращення захисту цифрових прав громадян та створення ефективної системи моніторингу й реагування на порушення в цифровому середовищі, що сприятиме зміцненню цифрової безпеки, забезпеченню прав громадян на конфіденційність та захисту персональних даних, а також розвитку цифрової грамотності громадян та підвищенню рівня їх довіри до цифрових технологій в Україні.

Hanna ADAMCHUK. Protection of digital rights in Ukraine: the role and prospects of the digital ombudsman. *The article examines the need to establish an institution of the digital ombudsman in Ukraine as a specialized body for the protection of digital citizens' rights. The relevance, functional powers, organizational structure and principles of the digital ombudsman's activities are determined based on an analysis of international experience (Canada, Estonia, Finland, Germany, and Great Britain). The author proposed a model of the digital ombudsman's activities, which includes monitoring functions, timely legal response, advisory and educational activities and its independent functioning as an independent mechanism for the protection of digital rights of the citizens of Ukraine.*